

*Ищенко Людмила Валентинівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик дошкільної освіти,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

ХУДОЖНЄ СЛОВО ЯК ЗАСІБ МОВЛЕННЄВОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ ДО ШКОЛИ

В статті досліджується проблема мовленнєвої готовності дітей до школи засобами художньої літератури, визначено вплив художнього слова на розвиток мовлення дітей дошкільного віку.

Ключові слова : мовленнєвий розвиток, мовленнєва готовність.

Постановка проблеми. Проблема готовності дитини дошкільного віку до школи не є новою. Підготовка дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі в педагогічному аспекті на сучасному етапі досліджувалась низкою вчених (Артемова Л.В., Борисова З. Н., Буре Р.С., Вільчковський Е.С., Дьоміна І.С., Жуковська Р.Й., Тарунтаєва Т.В., Усова О.П. та ін.).

Аналіз досліджень і публікацій Дослідження означеної проблеми відбувалося в таких напрямках: визначення початкового змісту навчання мови у дошкільному закладі (Богущ А.М., Гавриш Н.В., Сохін Ф.О., Ушакова О.С.); усвідомлення мовлення дитиною (Журова Л.Є., Ельконін Д.Б., Карпова С.Н., Сохін Ф.О. та ін.); розвиток окремих мовленнєвих навичок, як-от: звуковимови, граматичної правильності, зв'язного мовлення, словника, мовленнєвої творчості тощо (Аматьєва О.П., Беякова Г.П., Гавриш Н.В.Калмикова Л.О., Луцан Н.І., Луценко І.О., Орланова Н.П., Постоян Т.Г. та ін.); підготовка дітей до навчання грамоти та навчання грамоти (Журова Л.Є., Іваненко А.П., Варенцова Н.С., Орланова Н.П. та ін.); мовленнєва підготовка дітей до школи (Богущ А.М., Вашуленко М.С. Шиліна Н.Є. та ін.).

Метою дослідження було виявлення ефективних шляхів мовленнєвої готовності дітей до школи.

Виклад основного матеріалу дослідження Проблемі мовленнєвої підготовки дітей до школи присвячене дослідження Шиліної Н.Є. Автором було визначено та реалізовано педагогічні умови ефективності формування мовленнєвої готовності старших дошкільників до шкільного навчання. Шиліна Н.Є. прослідковує залежність темпів формування мовленнєвої готовності старших дошкільників до навчання у школі від занурення дітей в мовленнєві ситуації як на заняттях з різних розділів програми, так і в повсякденному житті, занурення дітей в різноманітні види мовленнєвої діяльності (заняття, ігри, вправи, театральні-ігрові, художньо-мовленнєва діяльність і т. ін.).

Мовленнєва підготовка дітей до школи у практиці сучасних закладів дошкільної освіти представлена нормативними документами, а також програмами дошкільного закладу та початкової школи.

Державним стандартом дошкільної освіти є Базовий компонент дошкільної освіти. Це зведення норм і положень, що визначають державні вимоги до рівня освіченості і вихованості дітей дошкільного віку. Він визначає сумарний кінцевий показник компетентності дитини на час її виходу з дошкільного віку і вступу до школи; забезпечує єдність освітньо-виховного простору, є основою для створення базової і варіантних програм [1].

У Базовому компоненті визначено і напрями мовленнєвого розвитку дітей, які є орієнтовними показниками мовленнєвої компетенції випускника дошкільного закладу.

Художня література відіграє велику роль у навчанні школярів. Вона є і предметом вивчення, і засобом навчання і могутньою силою морально – етичного та естетичного виховання.

У методичній літературі постійно ставиться питання про необхідність використання великих виховних можливостей художньої літератури, навчання дітей сприймати твори.

Щоб прищепити учням любов до книжки, треба навчити їх сприймати твори художньої літератури ще в дошкільному віці. Як показують спостереження, бесіди з учителями початкових класів, діти, які приходять до першого класу з певним рівнем знань з літератури, з перших днів навчання виявляють інтерес до читання, до книжки. У них як правило добре розвинута мова. У таких дітей підвищений інтерес до навчання. Вони краще засвоюють матеріал, вміють читати й писати, вільно складають і придумують оповідання, користуючись мовними зворотами з літературних творів. Звідси одне з найважливіших завдань виховання дітей дошкільного віку і підготовки їх до навчання в школі – забезпечити належний розвиток знань з літератури відповідно до можливостей дітей цього віку.

Звернемося до особливостей сприймання дітьми художніх творів. Проблема сприймання художніх творів дітьми дошкільного віку є досить складною, суперечливою і дискусійною. Вітчизняні науковці (Л.Виготський, О.Запорожець, Н.Карпінська) стверджують, що сприймання художніх творів є процесом активним, дієвим.

Є. Фльорина зазначала, що «чуттєвий образ», викликаний художнім твором, полегшує розуміння дітьми ідей, робить їх «конкретними і переконливими»; художній твір викликає певні оцінки, учить абстрагуватись [10, с. 282]. Слухаючи оповідання, казку, дитина дошкільного віку виявляє особливу внутрішню активність, стає немовби співучасником подій, що описуються і сприймаються [6, с. 293].

Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» надала простір для творчого використання педагогами різних педагогічних технологій з метою постійного удосконалення умов для успішного розвитку дітей. Пошук педагогічних технологій побудови розвивального освітнього процесу спонукає шукати нові нетрадиційні форми роботи. У цьому руслі ефективною складовою освітнього процесу вбачаємо казку, зокрема у підготовці дітей до мовленнєвого розвитку.

Казці як засобу навчання і виховання надавали особливого значення класики педагогіки (С.Русова, К.Ушинський, В.Сухомлинський). Так, зокрема В.Сухомлинський акцентував увагу педагогів на використанні казки як засобу розвитку творчого мовлення. За його словами, казка – це активна естетична творчість, що захоплює всі сфери духовного життя дитини – її розум, почуття, уяву, волю. Без казки – живої, яскравої, що оволоділа свідомістю і почуттями дитини, неможливо уявити дитячого мислення і мови [8].

Для розв'язання навчальних завдань широко використовують дидактичні казки. Характерною особливістю дидактичних казок є те, що їх створюють дорослі для навчання та виховання дітей. Яке навчальне завдання не розв'язував би педагог, діти його сприймають не як навчання, а як захоплююче казкове дійство.

Головний елемент дидактичної казки – дидактичне завдання. Таке завдання вплетене в казку, діти розв'язують успішніше і швидше, тому що у казковому просторі їм діяти значно простіше ніж у реальному. Непомітно для себе, без особливих зусиль діти виконують дидактичне завдання, допомагаючи казковому герою або самостійно вигадуючи його пригоди. Така дидактична казка сприяє закріпленню правильної звуковимови, збагаченню словника, розвитку зв'язного мовлення.

На нашу думку ефективним засобом розвитку мовлення є наочне моделювання засобами художньої літератури.

Розвиток у дітей активного мовлення, вироблення вміння користуватися основними логічними прийомами й операціями є одним із важливих завдань підготовки дітей до школи.

Починаючи з молодшого віку дітей можна вчити моделювати за кольором і величиною. Це може бути звичайне площинне моделювання казок «Ріпка», «Колобок», «Рукавичка». Діти досить легко розуміють принцип підбору умовних замісників персонажів казки і з інтересом займаються цією

діяльністю. Крім казок для роботи можна обрати емоційно забарвлені дитячі віршики, оповідання, твори малих фольклорних жанрів.

Дітей середнього дошкільного віку ознайомлюють з різними видами казок – соціально – побутовими казками та казками про тварин, учать упізнавати знайомих героїв казок на ілюстраціях, співвідносити їх зі змістом казки, описувати пригадувати зміст казкових ситуацій, відповідати на запитання за змістом казки, знаходити повтори, яскраві специфічні вирази, визначати мораль казки.

Головною метою в роботі з дітьми цього віку є навчити дітей самостійно розповідати та переказувати казку чи інший літературний твір, складати розповідь. Використання схем – моделей допомагає дітям послідовно оволодівати вмінням переказувати спочатку окремі епізоди, а потім і всього твору в цілому та навичками складання розповідей. Вид моделювання обирають залежно від мети заняття. Діти середнього віку опановують в основному графічні моделі предметів і дій. Такі графічні моделі використовують на заняттях, на яких діти навчаються переказувати твори, або для полегшення запам'ятовувати вірші під час розучування. На цьому етапі доцільно пропонувати на занятті графічні моделі у готовому вигляді, а у вільний час діти вчать зображувати схеми самостійно.

Після спеціального навчання діти середнього дошкільного віку оволодівають такими вміннями:

- самостійно розповідати українські народні казки за ілюстраціями, репродукціями картин, схемами, моделями, символічними знаками;
- використовувати у мовленні яскраві образні вирази;
- упізнавати казкових героїв за описом, загадкою, ілюстрацією;
- використовувати вербальні та невербальні засоби мовлення під час обігрування епізодів казки.

Для дітей старшого дошкільного віку завдання з розвитку мовлення значно ускладнюються. У цьому віці дітей учать складати творчі розповіді на запропоновану педагогом тему або за власним задумом.

Застосування схем-моделей спрямоване на розвиток зв'язного мовлення, мислення, уяви, пам'яті, творчого потенціалу дітей. Набуті дітьми уміння наочного моделювання у складних формах стають підґрунтям словесної творчості дітей. Дітям старшого дошкільного віку пропонують на заняттях не лише користуватися готовими планами-схемами, але й будувати їх самостійно. Таке моделювання дає змогу закріпити знання дітей про структуру казки і сприяє кращому запам'ятовуванню послідовності дій у ній. Діти вчаться самостійно зображувати не лише героїв або предмет, але й рух (стрілочкою) та малювати схеми до окремих епізодів. Потім діти переказують ці епізоди, використовуючи свої намальовані схеми. Надалі, під час ознайомлення дітей з оповіданнями дошкільників вчать передавати емоції та різні види рухів на схемах.

У вільний час дітям дуже подобається малювати схеми до казок та оповідань. Це, у свою чергу, допомагає краще запам'ятовувати героїв твору, послідовність дій у ньому, передавати інтонаційні відтінки мови героїв та імітувати їхні жести, рухи, міміку. Розігрування, драматизація епізодів або усього твору – це також своєрідне моделювання у русі. Іноді діти отримують домашнє завдання: намалювати самостійно схему до казки чи оповідання і розповісти їх батькам.

Використання схем під час складання описових розповідей полегшує оволодіння дітьми зв'язним мовленням, адже наявність наочного плану робить такі розповіді чіткими, зв'язними, послідовними та поширеними. У результаті проведеної роботи діти на кінець навчального року можуть самостійно складати схеми і добирати символічні знаки, за якими створюють авторські оповідання, казки, казки на новий лад, а згодом — і власні вірші.

Варто звернути увагу, що ознайомлюючи дітей з художньою літературою, вихователь має підвести їх до елементарного аналізу літературно-художньої структури твору; навчити розуміти основний його зміст, ознайомити з жанровими композиційними, мовленнєвими

особливостями різних творів. Здобуті літературні знання дошкільнята зможуть використовувати під час складання власних розповідей” [2, с.15].

Отже, сприймання художніх творів – це складна пізнавальна діяльність дітей, що передбачає слухання, уявлення, усвідомлення прослуханого, розуміння. Розуміння викликає в дитини емоційні переживання, співчуття героям літературних творів, стає регулятором поведінки дитини. Навчити дитину сприймати і розуміти художній твір у єдності думки і почуття – це означає виховати в майбутньому талановитого читача. Чим більш глибоким буде сприймання дітьми змісту художнього твору, тим більшим буде його виховний вплив на дитину.

Навчаючи дітей сприймати твори доцільно підбирати методи і прийоми в різноманітному їх поєднанні. Система методів і прийомів визначається також специфікою твору. Крім первинного і повторного читання, проводяться спостереження за явищами природи, бесіди перед читанням та за змістом твору після читання, заняття з малювання, ліплення на теми художніх творів, вивчаються короткі вірші та уривки, організуються ігри типу «Пригадай з якого твору», концерти, в програмах яких використовуються твори одного письменника.

Поглиблена робота по ознайомленню з художніми творами помітно впливає на розвиток мови дітей, на самостійну їх творчість. У власних розповідях вони широко користуються яскравими мовними зворотами, запозичених з літературних творів і створених самостійно. Розповіді їх характеризуються багатством змісту і композиційною будовою.

На основі вищезазначеного можна зробити **висновки**.

1. Використання комплексної системи методів і прийомів для ознайомлення старших дошкільників з художньою літературою сприяє глибшому сприйманню змісту та ідеї твору, формуванню морально - етичних та естетичних якостей : уміння правильно оцінити поведінку основних персонажів сюжетного твору, мотивувати свою оцінку, виділяти у творі

поетичні описи, визначати настрій ліричного твору, порівнювати картини пейзажної лірики з картинами навколишньої природи.

2. Робота з художніми творами позитивно впливає на розвиток творчої активності, збагачує мову дітей, розвиває інтерес до книги.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К., 1999. – 62 с.
2. Гавриш Н. Художньому слову – гідне місце в освітньому процесі // Дошкільне виховання. - 2006.-- № 3. – С. 15.
3. Запорожец А.В. Психология восприятия ребёнком-дошкольником литературного произведения. Избранные психологические труды: В 2-х т. Т.1. Психическое развитие ребёнка. – М: Педагогика, 1986. – 320 с.
4. Сухомлинский В.А. Комната сказки // Избранные произведения в 5-ти т. – К.: Радянська школа, 1980. – Т.3. – С. 188-200.
5. Ушакова О.С. Развитие поэтического слуха как средство формирования словесного творчества детей 6-7 лет // Художественное творчество в детском саду / Под редакцией Н.А. Ветлугиной. – М.: Просвещение, 1974. – С. 139 – 142.
6. Флёрин Е.А. Эстетическое воспитание дошкольника / Под ред. В.Н.Шацкой. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1961. – 334 с.

ИЩЕНКО Л.В.

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ СЛОВО КАК СРЕДСТВО РЕЧЕВОЙ ГОТОВНОСТИ ДЕТЕЙ К ШКОЛЕ

В статье исследуется проблема речевой готовности детей к школе средствами художественной литературы, раскрыто влияние художественного слова на развитие речи детей дошкольного возраста.

Ключевые слова : речевое развитие, речевая готовность.

ISCHENKO L.V.

ARTISTIC WORD AS MEAN OF VOCAL READINESS OF CHILDREN TO SCHOOL

The article reveals the problem of speech skills formation of preschool children by means of fiction, and the influence of fiction on the development of speech of preschool children is determined.

Key words: development of speech, speech skills formation.